

voor wie aan de achterkant van de treinbank zit of het verhaal doorverteld krijgt van een ander, is dat helemaal niet zo duidelijk. Zonder expliciete aanwijzingen van het tegendeel is percolatie, zoals gezegd, altijd mogelijk. Wie dus de zwart-geel-rode sjaal van de treinreizigers niet heeft gezien, zal wel vermoeden dat Annie denkt dat de Nederlanders gaan winnen.

Noten

- 1 Voor mijn proefschrift verzamelde ik een vijfhonderdtal persberichten. Voor een verdere toelichting bij de samenstelling van het corpus zie Jacobs (1997).
- 2 Het Engelse werkwoord 'to plug' betekent hier 'dichtstoppen', 'toeproppen', 'opvullen' - niet te verwarren met een andere betekenis, nl. 'reclame maken voor', 'aanbevelen' (op radio, TV).
- 3 Dat op zich is al niet zeker - het begrip plugging is immers flink onder vuur genomen. Cf. Levinson (1983: 215) over
De student zei dat hij zich niet gerealiseerd had dat Wales een republiek was.
- 4 Levinson zegt dat de presuppositie dat Wales een republiek is, niet wordt tegengehouden door het gebruik van 'zeggen', maar simpelweg door het feit dat we weten dat Wales geen republiek is. Een bewijs van het tegendeel is, bijvoorbeeld, dat het werkwoord 'zeggen' wordt gekwalificeerd met 'ten onrechte'. In dat geval is er zeker geen percolatie, maar evenmin objectiviteit.
Anderzijds zeg ik niet dat percolatie altijd plaatsvindt als er geen bewijzen van het tegendeel zijn. In zo'n geval is percolatie m.i. mogelijk, maar niet noodzakelijk.

Literatuur

- Bell, A., (1984). Language style as audience design. *Language in Society*, 13, 145-204.
- Bell, A. (1991). *The Language of News Media*. Oxford: Blackwell.
- Bernaers, B., Jacobs, G., & Van Waes, L. (1996). Van persbericht tot kranteartikel: wat gebeurt er met titels? *Tekst(t)blad*, 2(2), 16-22.
- Jacobs, G. (1997). *Preformulating the news: an analysis of the metapragmatics of press releases*. Universiteit Antwerpen.
- Karttunen, L. (1973). Presuppositions of compound sentences. *Linguistic Inquiry*, 4, 169-193.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Locher, M. A., & Wortham, S. E. (1994). The cast of the news. *Pragmatics*, 4, 517-534.
- Morton, L. P., & Ramsey, S. (1994). A benchmark study of the PR news wire. *Public Relations Review*, 20, 171-182.
- Shoemaker, P. J. (1991). *Gatekeeping*. Newbury Park: Sage.
- Spooren, W., & Jaspers, J. (1990). Tekstoperaties en tekstperspectieven. *Gamma, tijdschrift voor taalkunde*, 14(3), 195-219.
- Tannen, D. (1989). *Talking Voices: repetition, dialogue and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuchman, G. (1972). Objectivity as strategic ritual: an examination of newsmen's notions of objectivity. *American Journal of Sociology*, 77, 660-679.
- Vendler, Z. (1976). Illocutionary suicide. In: A. F. MacKay & D. D. Merrill (Red.), *Issues in the Philosophy of Language* (135-145). New Haven and London: Yale University Press.

Jan Renkema

Samenvatting

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen het diffuse begrip 'geïntensiveerd taalgebruik' te verhelderen. Er wordt een analyse-schema gepresenteerd met in totaal achtien categorieën, verdeeld over lexicaal, semantische en stilistische intensiveerders. De waarde van dit schema is onderzocht in een beschrijvings-experiment waarin proefpersonen stripverhaaltjes zakelijk of beeldend moesten beschrijven. Het analyse-schema blijkt voldoende onderscheidend vermogen te hebben; bovendien kunnen bijna alle verschijnselen worden beschreven die met intensivering in verband gebracht worden. Nader onderzoek doet echter ook vermoeden dat versterkend taalgebruik geen zelfstandig tekstemmerk is, maar dat het vooral voorkomt in verhalend proza met een hoge mate van detaillering.

1. Inleiding

In stilistische karakterisering van taalgebruik worden dikwijls zeer diffuse termen en begrippen gebruikt: 'een wijldopige stijl', 'abstract taalgebruik', 'een betuttelende toontje', enz. Deze bijdrage heeft tot doel een nadere omschrijving te geven van wat men wel 'geïntensiveerd' of 'versterkend' taalgebruik noemt. Eerst een voorbeeld. In drie dagbladen werd eenzelfde gebeurtenis als volgt beschreven.

- (1a) "De Servische troepen beschieten de stad Maglai sinds vrijdagochtend half elf", zo stond in een verklaring van het VN-commando in Sarajevo.
- (1b) "De Servische troepen bestookten de stad Maglai al vanaf vrijdagochtend 10.30 uur", aldus een zegsman van het VN-commando.
- (1c) VN-militairen in Sarajevo zeiden gisteravond dat Servische troepen vooral de stad Maglai hevig bestookten.

In elk geval de volgende verschillen zou men in verband kunnen brengen met intensivering. Ten eerste, de verpersoonlijking van de bron van het citaat. In (1a) gaat het om een onpersoonlijke verklaring: in (1b) om een functionaris, een 'zegsman', en in (1c) om militairen. Het persoonlijke aspect lijkt steeds nadrukkelijker aanwezig. Maar, is persoonlijk taalgebruik een aspect van geïntensiveerd taalgebruik? Ten tweede, in (1c) staat een accentuering voor 'de stad': door het woordje 'vooral' komt het accent op de stad Maglai te liggen. Maar, valt deze 'focusering' onder intensivering? Ten derde, de formuleringen verschillen in precisie. In (1a) en (1b) wordt een tijdsaanduiding gegeven. Deze nadere detaillering maakt de beschrijving concreter. Maar, is de mate van gedetailleerdheid een aspect van geïntensiveerd taalgebruik? Een ander element bij de tijdsaanduiding is het verschil tussen 'sinds' in (1a) en 'al vanaf' in (1b). Het gaat hier om dezelfde periode maar de formulering in (1b) suggereert dat de periode als langer wordt ervaren dan de periode met 'sinds'. Ten vierde, het werkwoord dat hier voor de activiteit van de troepen wordt gebruikt, neemt in intensiteit toe: 'beschieten', 'bestoken', 'hevig bestoken'.

Van de hier genoemde verschijnselen lijken verpersoonlijking, focusering en detaillering

slechts nevenverschijnselen van 'geïntensiveerd taalgebruik'. Deze verschijnselen hebben door de mechanismen van concretisering, accentuering en precisering wel een relatie met intensivering, maar vervullen nog talrijke andere functies. De aanduiding 'geïntensiveerd taalgebruik' lijkt beter beperkt te kunnen blijven tot die gevallen waarin - op basis van tekstvergelijking - van versterking sprake is. In de voorbeelden hierboven het woordje 'al vanaf' in vergelijking met 'sinds' en '(hevig) bestoken' in vergelijking met 'beschieten'.

In deze bijdrage wordt een poging ondernomen de term 'geïntensiveerd taalgebruik' te verhelderen. Paragraaf 2 bevat een plaatsbepaling ten opzichte van de literatuur. In paragraaf 3 wordt een analyseschema voorgesteld waarmee het verschijnsel intensivering kan worden beschreven. In paragraaf 4 wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de waarde van het schema.¹ Paragraaf 5 besluit met een discussie.

2. Plaatsbepaling van dit onderzoek

Het verschijnsel intensivering heeft aandacht gekregen in twee gescheiden onderzoeksdomeinen: de meer traditionele taalkunde en de meer sociaal-psychologisch georiënteerde tekstwetenschap. Kenmerkend voor de traditioneel taalkundige benadering zijn het gradatie-concept en de pogingen tot categorisering. Intensiveerders worden opgevat als indicatoren op een intensiteitsschaal, bijvoorbeeld de schaal van 'heel klein' naar 'heel groot'. Men vindt deze benadering o.a. bij Bolinger (1972) en Allerton (1987). Hier een representatief voorbeeld van een schaalindeling uit de *Comprehensive Grammar* van Quirk et al. (1985) met bij elk niveau een prototypisch voorbeeld.

(2) De indeling volgens Quirk et al. (1985)

<i>amplifiers</i>	'completely'
maximizers	'enormously'
boosters	
<i>downers</i>	
approximators	'almost'
compromisers	'rather'
diminishers	'partly'
minimizers	'hardly'

Intensiveerders zijn hier niet alleen vergroters maar ook verkleiners. De schaal kent zes ondervervelingen waarvan vier gereserveerd zijn voor verkleiners. Van Os (1989) geeft een soortgelijke benadering met een indeling in acht trappen, en somt in zijn bijdrage 800 intensiveerders op. Het behoeft nauwelijks betoog dat indelingen volgens deze schalen nogal subjectief blijven. Hoe moet het verschil tussen een 'maximizer' en een 'booster' worden gedefinieerd? Is er werkelijk een duidelijk onderscheid tussen een 'diminisher' en een 'minimizer'? Vooralsnog lijkt het veiliger om te blijven bij de vaststelling van Bolinger (1972:19) dat intensiveerders nauwelijks te classificeren zijn. En zelfs al zou dat mogelijk zijn, dan nog kan een intensiveerder zoals 'completely' of 'partly' ook in een niet-geïntensiveerde betekenis worden

gebruikt, namelijk in een situatie waarin deze woorden inderdaad van toepassing zijn.

In de meer sociaal-psychologisch georiënteerde benadering - zie bijvoorbeeld Bowers (1963), Bradac et al. (1980), Kelly Aune en Kikichi (1993), Wright et al. (1995) - is onderzoek gedaan naar het effect van intensiveerders op de attitude van de lezer. Teksten werden stilistisch gemanipuleerd op basis van inzichten van onderzoekers zelf, of op basis van pretesten waaruit bleek dat sommige woorden als intenser werden beoordeeld dan andere; vergelijk bijvoorbeeld de woorden: 'pijnlijk - onplezierig', 'astronomisch' - 'groot', 'bedreiging' - 'gevaar'. Representatief voor deze benadering is het onderzoek van Hamilton, Hunter en Burgoon (1990). Zij construeerden experimentele teksten met lage en hoge intensiteit. Na pretesten die aantoonden dat de teksten ook daadwerkelijk verschilden in intensiteit, legden zij deze, met een variatie in de geloofwaardigheid van de bron, voor aan proefpersonen. Hun onderzoek liet zien dat intensiveerders de persuasieve kracht van een boodschap verhogen, maar alleen als er sprake is van een geloofwaardige bron. In deze onderzoekslijn is echter meer aandacht voor de effecten van tekstmanipulaties dan voor het verschijnsel intensiteit zelf. Meestal wordt volstaan met het opsommen van de manipulaties. Helaas blijft zo onduidelijk waarom bijvoorbeeld 'bedreiging' in een bepaalde context hoger scoort op de intensiteitsschaal dan 'gevaar'.

In deze bijdrage aan het onderzoek naar 'geïntensiveerd taalgebruik' gaat het niet om (weer) een poging tot categorisering volgens een bepaalde gradatieschaal. Evenmin gaat het om effect-onderzoek. Startpunt van deze bijdrage is dat het concept nog te onduidelijk is. Op basis van de vaststelling dat intensiveerders alleen maar beschreven kunnen worden in-vergelijking-met is eerst een schema opgesteld van mogelijke intensiveerders.

3. Een analyseschema

In dit schema wordt een intensiveerder gedefinieerd als een formulering die vervangen kan worden door een afgezwakte variant. De notie 'afgezwakte variant' wil zeggen dat er 'iets' weggelaten kan worden uit de formulering. Die weglating kan op drie manieren plaatsvinden.

1. Er kan een woord worden geschrapt, bijvoorbeeld in 'harstikke gek' of 'zeer brutaal'. Er is dan sprake van lexicaal intensivering ten opzichte van 'gek' of 'brutaal'.
2. Een woord kan vervangen worden door een woord met een minder specifieke betekenis; vergelijk 'schitterend-mooi', 'meppen-slaan', 'bestoken-beschieten', enz. In gevallen als deze is er sprake van semantische intensivering.
3. Een stijfgevoel kan worden herschreven tot 'gewoon' proza. Bijvoorbeeld: 'Hij bezat kind noch kraai' of 'Hij had geen rooie cent' wordt dan 'Hij bezat niets'. Dit derde geval wordt stilistische intensivering genoemd. Hieronder volgt eerst het schema met enkele voorbeelden. De intensiveerders zijn geïntensiveerd. Daarna volgt een toelichting per categorie.

(3) Analyseschema intensiveerders

A. *Lexicale intensiveerders*

1. basisversterker
  - erg, heel, zeer.
  - overvol, urenlang, eurgaaf

2. tijdsaanduiding
3. plaatsaanduiding
4. kwantificator
5. kwalificator
6. precieseerder
7. onverwachtsheids-partikel

B. *Semantische intensiveerders*

1. verba
  2. nomina
  3. adjectiva
  4. adverbia
- C. *Stilistische intensiveerders*
1. herhaling
  2. tautologie
  3. pleonasme
  4. climax
  5. litotes
  6. vergelijkking
  7. metafoor

Kenmerk van de lexicale intensiveerders is de weglaatbaarheid van een woord of woorddeel. De meest algemene intensiveerders zijn de basisversterkers (1), met varianten zoals 'enorm', 'ernstig', 'flink', 'fors', 'hartstikke', 'totaal', 'volstrekt'. Tot deze categorie worden ook de versterkende suffixen gerekend.

De volgende vier lexicale intensiveerders betreffen de categorieën tijd, plaats, kwantiteit en kwaliteit. De categorie tijd heeft betrekking op een tijdstip, een periode of een frequentie. Er is sprake van intensivering wanneer een tijdstip als dichterbij/verderweg of een periode als bijzonder lang/kort of een frequentie als hoger/lager wordt voorgesteld. Versterking wordt hier dus opgevat als vergroting of verkleining. Of anders geformuleerd: een afzwakking gaat vanaf een maximum of minimum naar een midden. Bij plaatsaanduidingen wordt de ruimte als groter/kleiner voorgesteld. Bij de kwantificatoren gaat het om een grotere/kleinere hoeveelheid. Ook bij de plaatsaanduidingen en de kwantificatoren gaat het er dus om dat er een afzwakking mogelijk is vanuit een maximum of minimum naar een midden. Wanneer een zaalje met dertig mensen voor drievierde is gevuld, doe je dus niet alleen aan intensivering wanneer je zegt dat de zaal bijna helemaal vol zat maar ook wanneer je zegt dat de zaal behoorlijk leeg was.

Bij de kwalificatoren gaat het om het benadrukken van een eigenschap, bijvoorbeeld in "Jij hebt (echt) gelijk" en om intensiveringen van wijze, zoals in "Het ging in razend tempo bergafwaarts" in plaats van 'snel bergafwaarts'. Ook vallen hier kwalificaties onder die in vergelijkbare gevallen ontbreken, zoals in 'het oude vrouwtje' versus 'het vrouwtje'. Met de precieseerders (6) gaat het om een focussering, bijvoorbeeld 'precies' in 'precies genoeg'.

De meest discutabele categorie in deze afdeling vormen de onverwachtsheids-partikels (7). Deze categorie is echter noodzakelijk omdat het uitdrukking geven aan verbazing ook een intensiverend effect kan hebben. In het voorbeeld hierboven van de dertig mensen kan men immers ook versterking realiseren met de formulering: "Maar liefst dertig mensen waren aanwezig!" Ter

madere toelichting nog het volgende voorbeeld van lexicale intensiveerders.

- (3a) Hij werkt hier *pas* een maand; hij weet *nog lang* niet alles.
- (3b) Hij werkt hier *pas* een maand, en hij neemt *nu* al de leiding!

In deze voorbeelden zijn de geconstrueerde woorden lexicale intensiveerders. Het woordje *pas* valt in categorie 2. Het gaat hier om een tijdsaanduiding die in beide gevallen als korter wordt voorgesteld. De intensivering heeft hier overigens niet dezelfde functie. In (3a) gaat het om een vergeelijking en in (3b) om een rechtvaardiging van een verbazing. In (3a) is *nog lang* een (ingewikkeld voorbeeld van een) kwantificator: in het domein kwantiteit wordt een bepaalde hoeveelheid als dicht bij een minimum voorgesteld, namelijk heel ver van *alles* vandaan. In (3b) is *nu* een onverwachtsheidspartikel: de verbazing kon worden uitgedrukt met *al*; maar er vindt een versterking plaats door *nu*.²

Het kenmerk van semantische intensiveerders is de weglaatbaarheid van een betekenisaspect door de keuze van een woord met ongeveer dezelfde, maar een meer algemene betekenis. De semantische intensiveerders zijn ingedeeld volgens de klassen van inhoudswoorden. Ook hier geldt weer dat het gaat om mogelijke intensiveerders. Alleen door vergelijkking kan worden bepaald of woorden als 'kolossaal', 'blamage' enz. ook werkelijk intensiveerders zijn. De categorie semantische intensiveerders vooronderstelt een scalaire ordening van synoniemen.

Tot de stilistische intensiveerders behoren een zevental stijfiguren. De eerste vier brengen intensivering teweeg door een vorm van herhaling: de letterlijk herhaling, eenzelfde betekenis (tautologie), eenzelfde betekenisaspect (pleonasme), en herhaling met versterking (climax). Bij de letterlijke herhaling gaat het trouwens niet alleen om lexicale elementen; het kan ook een constructie zijn, bijvoorbeeld: "En dat kind maar jammeren, en die moeder maar schreeuwen!" De intensiverende werking van een litotes ontstaat doordat er een schijnbaar grote afstand wordt gecreëerd van een kwalificatie. Van de stilistische intensiveerders zijn de vergelijkking en de metafoor de moeilijkste categorieën. Toch moeten ze in dit schema worden opgenomen want de beeldende kracht van een vergelijkking of een metafoor kan in bepaalde gevallen een preciserende werking hebben. Uiteraard kan hier alleen van intensivering sprake zijn wanneer een zwakkere vergelijkking danwel een formulering zonder metafoor mogelijk is; zie de voorbeelden in het schema.

4. De waarde van het analyseschema

Dit schema is geconstrueerd op basis van literatuuronderzoek en vergelijkende analyses van krantenberichten over hetzelfde onderwerp. Maar wat is de waarde van dit schema wanneer we willen vaststellen of er sprake is van intensiverend taalgebruik? De vraag naar de waarde van het schema is als volgt geconcretiseerd:

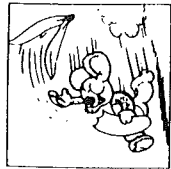
1. Kunnen teksten met behulp van dit schema van elkaar worden onderscheiden op de parameter 'intensiteit'? Met andere woorden: heeft dit schema voldoende discriminerend vermogen?
2. Kunnen alle verschijnselen die in verband gebracht worden met intensiteit, worden ondergebracht in dit schema? Met andere woorden: is dit schema volledig?

Voor het beantwoorden van de eerste vraag werd een beschrijvingsexperiment opgezet. De resultaten uit dit experiment werden gebruikt voor het beantwoorden van de tweede vraag.

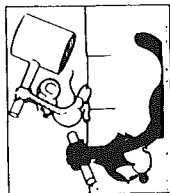
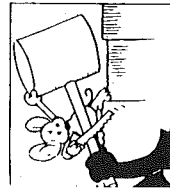
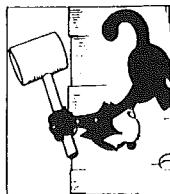
4.1 Een beschrijvingsexperiment

Material. Het materiaal bestond uit twee strips.³ Door het uitlokken van beschrijvingen van plaatjes is gegarandeerd dat analyse van intensiverders kan plaatsvinden op basis van vergelijking met de beschreven gebeurtenis. De twee strips bestonden elk uit vier plaatjes.

Strip 1:

Strip 2:

Ontwerp. Er is gebruikt gemaakt van een binnen-proefpersoonontwerp. Elke proefpersoon moest twee beschrijvingen geven. Het ene plaatje moest meer 'zakelijk' en het andere moest meer 'beeldend' worden beschreven. In dit experiment zijn zowel de volgorde van de strips als de volgorde van de beschrijvingsopdrachten gewisseld. Het materiaal werd dus in vier versies aangeboden.

Proefpersonen. Aan het experiment namen 24 personen deel, per versie 6 personen. De verhouding tussen mannen en vrouwen was gelijk. De leeftijd varieerde van 21 tot 55 jaar; de gemiddelde leeftijd was 38 jaar. De proefpersonen werden pas achteraf op de hoogte gesteld van het doel van het onderzoek.

Procedurz. De proefpersoon kreeg eerst uitleg over de verschillende stijlen. Dit gebeurde aan de hand van voorbeelden zoals in paragraaf 1.1. In deze uitleg werden alleen de volgende begrippen gebruikt: zakelijk-emotioneel; feitelijk-beeldend; neutraal-versterkend. Er werd geen informatie verstrekt uit het analyseschema. Het ging om meer algemene connotaties bij het te analyseren verschijnsel. Geen enkele proefpersoon had moeite met de uitleg.

Na de uitleg werd aan de proefpersoon gevraagd om de eerste strip te beschrijven in stijl A; na deze beschrijving volgde het verzoek om de tweede strip te beschrijven in stijl B. De gemiddelde duur van het experiment was zeven minuten. De - mondelinge - beschrijvingen werden op de band opgenomen en daarna uitgewerkt.

Resultaten. Op deze wijze werden 48 (24x2) tekstjes verkregen met een gemiddelde lengte van ruim 50 woorden. Vervolgens werden met behulp van het analyseschema de intensiverders in kaart gebracht. Dit gebeurde door drie codeurs die eerst een uitgebreide instructie hadden gekregen over wat versterking kan inhouden. Zij detecteerden in totaal ruim 600 intensiverders; deze konden worden herleid tot 150 types.⁴ Op basis van deze gegevens kon de vraag worden beantwoord of het analyseschema voldoende discrimineert. In de tabel hieronder staat aangegeven in hoeverre de stijlen verschillen in het voorkomen van intensiverders. (A is 'zakelijk', enz.; B is 'emotioneel', enz.)

Tabel 1. *Het gemiddeld aantal intensifiers per honderd woorden als functie van stripversie en type stijl.*

	Stijl A	Stijl B	Totaal
Strip 1	6,11	11,74	8,93
Strip 2	3,64	12,68	7,93
Totaal	4,65	12,22	

Tussen de beide strips is er geen verschil ($z=0.57$, $p=.57$). Wel is er een significant verschil tussen de stijlen. Teksten in de versterkende stijl bevatten gemiddeld ruim 7 intensiverders per honderd woorden meer dan teksten in de neutrale stijl.

Voor het beantwoorden van de tweede onderzoeksvraag is nagegaan in hoeverre de 150 types konden worden ondergebracht in het analyseschema. Dit lukte in ruim 90 procent van de gevallen.⁵ Van de 150 konden 11 niet worden ondergebracht. Drie van deze elf bleken als foutief te kunnen worden aangemerkt; het ging hier om woorden als 'dus' en 'waarschijnlijk'. De meeste andere waren onomatopeën ('poink', 'zzzz', enz.).

Conclusie. Uit dit beschrijvingsexperiment kan worden geconcludeerd dat het analyseschema voldoende onderscheidend vermogen heeft, en dat verreweg de meeste verschijnselen die in verband gebracht worden met 'geintensiveerd taalgebruik' kunnen worden beschreven.⁶ Maar het experiment leverde nog een geheel ander gegeven op. Zie hierover de discussie.

5. Discussie

Het doel van deze bijdrage is een nadere omschrijving te geven van het diffuse begrip 'geintensiveerd' of 'versterkend' taalgebruik. Dit analyseschema lijkt goed bruikbaar in situaties waarin het taalgebruik kan worden vergeleken met een andere formulering of waarin bekend is welke gebeurtenis wordt beschreven. Maar is hiermee het verschijnsel voldoende in kaart gebracht?

In de inleiding werd gesteld dat verpersoonlijking, focusering en detaillering kunnen worden beschouwd als bijverschijnselen bij intensivering. Nadere bestudering van de gegevens uit

het experiment doen echter vermoeden dat intensivering zelf ook beschouwd moet worden als een bijverschijnsel van iets dat van geheel andere orde is. Terug naar het materiaal. Opvallend was het verschil in lengte tussen de teksten in de meer neutrale en in de meer versterkende stijl. De volgende tabel geeft de gemiddelde tekstlengte. (A is neutraal en B is versterkend.)

Tabel 2. De gemiddelde tekstlengte in woorden als functie van strijperste en type stijl.

	Stijl A	Stijl B	Totaal
Strip 1	39,00	57,25	48,13
Strip 2	35,67	69,25	52,46
Totaal	37,33	63,25	

Een versterkende beschrijving (stijl B) is gemiddeld ruim 25 woorden langer dan een meer neutrale beschrijving ($z=4,29$, $p<.05$). Tussen de strips is wat dit betreft geen noemenswaardig verschil ($z=0,54$, $p=.59$). Hieronder volgt een voorbeeld van het verschil in stijl (en in lengte).

- (4a) Een voorbeeld van een neutrale beschrijving
 Nou, een kat wil met een hamer een paaltje neerslaan, maar de muis die zich op de schutting bevond die zaagde de hamer door en gaf de kat een klap op zijn kop.
- (4b) Een voorbeeld van een versterkende beschrijving
 Een zwarte kat, die erg grinnig kijkt heeft een enorme grote hamer in zijn handen en hij staat op wacht voor een muizenholletje. Waarschijnlijk wil hij met de grote hamer een muis keihard op zijn hoofd meppen. De slimme muis heeft dat echter in de gaten en hij klimt snel op de schutting om de steel van de grote hamer door te zagen en daarna neemt hij zelf de grote hamer en slaat daarmee met een enorme klap de zwarte kater op zijn harsens.⁷

Ook wanneer we in de geïntensiverde versie de intensiverders weglaten, blijft de tekst veel langer dan de neutrale weergave. Een van de belangrijkste oorzaken hiervoor is de mate van detaillering. Over de kat en de muis worden meer gegevens vermeld: hoe de kat kijkt, waar die staat, hoe de muis aan de hamer komt, enz. In de inleiding is mate van gedetailleerdheid beschouwd als nevenverschijnsel bij 'geïntensiveerd taalgebruik'. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of, en in hoeverre, de mate van gedetailleerdheid van invloed is op het oordeel over intensiteit.

Een tweede, en nog belangrijker verschil tussen de twee beschrijvingen lijkt gelegen in het genreverschil. De versterkende beschrijving heeft, in tegenstelling tot de meer neutrale beschrijving veel kenmerken van een verhaal met een oriëntatie in de eerste zin, een complicatie in het middendeel en een oplossing aan het einde. Het in dit experiment verzamelde materiaal geeft aanleiding om te veronderstellen dat geïntensiveerd taalgebruik vooral voorkomt in het verhalende genre of in verhalende passages binnen andere genres. Een min of meer neutrale beschrijving mét intensiverders komt niet tot nauwelijks voor. Het verschijnsel intensivering lijkt zo een bijkomend kenmerk van een bepaald genre. Deze veronderstelling kan door corpuslinguïstisch onderzoek op haar werkelijkheidsgehalte worden onderzocht.

In elk geval heeft deze poging tot begripsverheldering een analyseschema opgeleverd

waarmee het overgrote deel van de intensiverders overzichtelijk in kaart kan worden gebracht. Bovendien heeft het experiment waarmee de waarde van het schema werd onderzocht, nieuwe inzichten opgeleverd over de aard van het verschijnsel.

Noten

1. Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van een doctoraalscriptie aan de Letterenfakulteit van de KU-Brabant; zie Marquenie (1996).
2. Dit nu zou overigens ook als tijdsintensiverder kunnen worden gecategoriseerd; immers net als het voorafgaande *pas* wordt hier de periode als bijzonder kort voorgesteld. Uit de analysepraktijk blijkt dat de categorie onverwachteidspartikel soms overlapt met tijdsaanwijzingen of kwantificatoren.
3. Deze strips zijn afkomstig uit het stripboek *Felix de Kat, Muizenissen* (BZZT0h, 1993).
4. De codeurs waren het overigens niet altijd met elkaar eens. Slechts in 60% van de gevallen strepten alle drie codeurs eenzelfde element aan. In 85% van de gevallen waren twee codeurs het eens. In dit experiment zijn ook de gevallen meegeteld die door slechts één codeur zijn aangestreept.
5. Dit percentage stemt overeen met de resultaten uit een tekstvergelijkingsexperiment in Marquenie (1996), waarin tien proefpersonen na een soortgelijke instructie in krantenberichten over hetzelfde onderwerp intensiverders moesten aanstrepen. Van de aldus verkregen ruim 900 intensiverders (te hielden tot ongeveer 250 types) kon 3% niet ondergebracht worden in het schema.
6. Ook is nog onderzocht hoe de verdeling lag tussen lexicale, semantische en stilistische intensiverders. Zowel in dit experiment als in het tekstvergelijkingsexperiment, zie de vorige noot, was de verhouding lexicaal-semantisch-stilistisch 25:60:15. Dit gold zowel voor een berekening op types als op tokens.
7. In deze tekst is *slimme* als kwalificator gecategoriseerd omdat in vergelijkbare beschrijvingen alleen over *muis* werd gesproken; hetzelfde geldt voor *grote* bij hamer. Het woordje *harsens* is door één codeur als semantische intensiverder gecodeerd omdat het naar zijn oordeel in de combinatie met *klap* een sterkere betekenis heeft dan *harsens*. In het eerste verhaalje wordt overigens met 'een paaltje neerslaan' een fouteve beschrijving gegeven; maar dat is niet relevant voor het hier onderzochte verschijnsel.

Literatuur

- Allerton, D.J., (1987). English intensifiers and their idiosyncracies. In: R. Steele & T. Threadgold (Eds.), *Language topics: Essays in honour of Michael Halliday* (15-31). Amsterdam: Benjamins.
- Bolinger, D., (1972). *Degree words*. The Hague: Mouton.
- Bowers, J.W., (1963). Language intensity, social introversion and attitude change. *Speech Monographs*, 30, 345-352.
- Bradac, J.J., Bowers, J.W. & Courtright, J.A., (1980). Lexical variations in intensity, immediacy and diversity: an axiomatic theory and causal model. In: R.N. St. Clair & H. Giles (Eds.), *The social and psychological contexts of language* (51-72). Hillsdale N.J.: Erlbaum.
- Hamilton, M.A., Hunter, J.E. & Burgoon, M., (1990). An empirical test of an axiomatic model of the relationship between language intensity and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 9, 235-255.
- Kelly Aune, R. & Kikuchi, T., (1993). Effect of language intensity similarity on perceptions of credibility, relational attributions and persuasion. *Journal of Language and Social Psychology*, 12, 224-239.
- Kirchner, G., (1955). *Gradadverbien; Restriktiva und Verwandtes in heutigen Englisch*. Halle.
- Marquenie, M., (1996). Versterkend taalgebruik. Opzet en toetsing van een analyseschema voor intensifiers. Doctoraalscriptie KU-Brabant.
- Os, Ch. van, (1989). *Aspekte der Intensivierung im Deutschen. Studien zur deutschen Grammatik* 37. Tübingen: Gunter Narr.
- Peters, H., (1993). *Die englischen Gradadverbien der Kategorie booster*. Tübingen: Gunter Narr.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G. & Svartvik, J., (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. New York: Longman.
- Vermeire, A.R., (1979). *Intensifying adverbs. A syntactic, semantic and lexical study of fifteen degree*

intensifiers, based on an analysis of two computer corpuses of modern English (2 vols.), PH. D. Thesis, University of Lancaster.
 Wright, D.B., Gaskell, G.D. & O'Muircheartaigh, C.A. (1995). Testing the multiplicative hypothesis of intensifiers. *Applied Cognitive Psychology*, 9, 167-177.

LEXICALE MARKERING VAN WAARSCHUWINGEN IN COMPUTERHANDLEIDINGEN

Fons Maes & Indra Simons

Samenvatting

In dit artikel gaan we na wat het effect is van lexicale markerings (signaalwoorden) bij waarschuwend informatie in computerhandleidingen. In deel 1 gaan we in op de relevantie van deze onderzoeksvraag. Op basis van corpusanalyse en bestaand onderzoek maken we duidelijk dat de vele soorten waarschuwingen, markerings en effecten geen algemeen, sluitend antwoord mogelijk maken op deze vraag. In deel 2 presenteren we de resultaten van een experiment waarin de interactie tussen twee variabelen is onderzocht: ten eerste of waarschuwend informatie wel of niet voorafgegaan wordt door de lexicale markeerder 'let op', ten tweede of waarschuwend informatie betrekking heeft op de sectie waar ze bijstaat (locale waarschuwing) dan wel of ze een globaler bereik heeft (globale waarschuwing). De resultaten maken duidelijk dat gemarkeerd-globale en ongemarkeerd-locale waarschuwingen in transfertaken succesvoller worden toegepast dan ongemarkeerd-globale en gemarkeerd-locale waarschuwingen.

I.. Een waarschuwing is er twee waard

1.1 De ene waarschuwing is de andere niet

Waarschuwingen attenderen gebruikers op risico's of ongewenste consequenties als een handeling wordt uitgevoerd of net niet wordt uitgevoerd, en ze geven instructies om die risico's te voorkomen. Vele definities van waarschuwingen zijn gebaseerd op deze combinatie van risico en instructie, zo bijvoorbeeld die van Zeitlin (maar zie ook Frantz, 1994:532, Ayres et al., 1989:426 en Wogalter et al., 1987:599):

A warning is a message from a knowledgeable source, generally the provider of a product, to a prospective user citing potential dangers in use and recommending actions that mitigate harm. (Zeitlin, 1994:172)

De geldigheid van deze definitie wordt ondersteund door onderzoek van Wogalter et al. (1987). Daaruit blijkt dat proefpersonen het *hazard statement* - het mogelijke risico of de negatieve consequentie dus - als het meest essentiële ingrediënt van waarschuwingen opvatten. Andere ingrediënten zijn in aflopende volgorde van belangrijkheid de *instructie* om het risico te voorkomen, de *gevolgen* van het risico en een *signaalwoord*, dat aangeeft dat het om waarschuwend informatie gaat.

Waarschuwingen kunnen op verschillende manieren in klassen worden ingedeeld. Op grond van de context onderscheiden we twee soorten waarschuwingen: *exofore* en *endofore*. Met de eerste term verwijzen we naar waarschuwend informatie die niet in een tekst is ingebed. *Pas gevefd!*, *aqua non potabile* of een pictogram van een enigszins zwartgeblakerd figuurtje aan een hoogspanningsmast zijn voorbeelden van exofore waarschuwingen. Endofore waarschuwingen zijn onderdeel van een groter tekstgeheel. In vele soorten instructieve teksten zijn ze een vast onderdeel. Exofore en endofore waarschuwingen kunnen *niet-verbaal* of *verbaal* zijn. Verbale